

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קָלָב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

אָבֵל לְהַתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַעֲמוּד אוֹ לְפָרֶס עַל שְׁמַע אֵין לוֹ לְחַשׁ קָלָב שְׁמָא יִקְפִּידוּ עַל זָהוּ.⁽²⁹⁾

(29) וקדיש שאומרים בסיום התפילה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' יז) שאם לכל המתפללים יש אב ואם, יאמרו קדיש דרבנן, וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פי"א סט"ו), שקדיש שאחר 'עלינו' לא יאמר מי שיש לו אב ואם, שניתקן בעיקרו לאבלים, ורק קדיש דרבנן שניתקן לאומרו לאחר לימוד תורה, יכול לאומרו גם מי שאינו יתום.

[משנ"ב ס"ק יג]

או קדם לה⁽³⁰⁾.

(30) היינו אם לא יעבור זמן תפילה, כמו שכתב לקמן (סי' רלד ס"ק ו) שאם יש חשש שיעבור הזמן, אף 'אשרי' לא יאמר אלא ימרה להתפלל.

[משנ"ב ס"ק טו]

לומר בכל יום השיר השני לאותו יום⁽³¹⁾.

(31) ונהגו קודם לכן לומר 'היום יום פלוני בשבת', כדי לזכור את יום השבת, וכמו שכתב הרמב"ן (שמות כ ח) בענין זכירת השבת במשך ימות השבוע. והגר"ש אויערבך (אשי ישראל פכ"ו הע' מד) היה נוהג לומר קודם לכן "זכור את יום השבת לקדשו".

ומלשון הרמ"א שהקדים את אמירת פיטום הקטורת לשיר של יום, משמע שיש לומר תחילה פיטום הקטורת, ואכן כך היה סדר עבודת בית המקדש, שהקטורת קדמה לשירת הלויים. אמנם למעשה נוהגים להקדים שיר של יום ואחר כך פיטום הקטורת, וכתב בשו"ת מאיר נתיבים (ח"א תשובה ה) שהטעם הוא על פי כתבי האר"י ז"ל.

[ביה"ל קנטוס 'מאמר קדישין']

דזכרון אָתָד עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן⁽³²⁾.

(32) דנו הפוסקים אם ניתן ללמוד מכאן שאדם יכול להשכיר את עצמו לומר קדיש עבור כמה נפטרים, בשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' טו) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קמד) כתבו שאפשר לומר קדיש אחד עבור שני נפטרים, אך כתב בשו"ת מנחת יצחק (שם), שלכתחילה יש להודיע למי ששכרו שהוא אומר קדיש אחד עבור כמה נפטרים. אמנם, בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' רנד) כתב שצריך לומר קדיש עבור כל נפטר בנפרד.

[ביה"ל שם]

אם תל תיאצוץ שְׁלוֹ בְיוֹם ו', בְּנֹדָא אֵין לוֹ חֵלֶק בְּהַס⁽³³⁾.

(33) וטעם הדבר, כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ב) מפני שימנומר שיר' שייך ליום השבת.

[ביה"ל שם]

אָבֵל אֵם יְכוּלִין שְׁנִיָּהֶם לְהַתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַעֲמוּד וּשְׁנִיָּהֶם מְרַצִים לְהַקְטִיל⁽³⁴⁾.

(34) כי באופן שאינם מרוצים לקהל, או שהאחד מרוצה והשני אינו מרוצה, כתב השו"ע לעיל (סי' נג ס"ב) שיכולים הקהל לעכב בעדם. אמנם כתב המשנ"ב שם (ס"ק ט), שמצוה על הקהל להניח לאבל להתפלל, משום שהוא נהנה רוח למת ומצילו מדינה של גיהנום. ודוקא להיות ש"ץ יכולים הקהל לעכבו, אבל לענין אמירת הקדיש אין באפשרותם לעכב. וכן תפילת ערבית, שאינה כנגד תמידים, כתב שם (ס"ק טא) שאפשר שאין הציבור יכולים לעכב.

[ביה"ל שם]

מִי שְׁהֵיָה יִאֲרָצִיט וְלֹא הֵיָה יְכוּל לומר קדיש, כְּגוֹן שְׁהֵיָה בְּרָרָה⁽³⁵⁾.
(35) ולצאת לדרך ביום היארצייט או ביום שלפניו, כתב המטה אפרים (שער ג ס"ג) שאם יודע שיתבטל על ידי זה מאמירת קדיש לא יעשה כן, אם לא שהשעה דוחקתו והוא קרוב להפסד אם ימנע מללכת כעת.

[ביה"ל שם]

מִי שְׁשָׁכַח יוֹם מִיתַת אָבִיו וְאָמוֹ, יִבְחַר לוֹ יוֹם אָתָד בְּשָׁנָה שְׁיֵאמַר בוֹ קְדִישׁ⁽³⁶⁾.
(36) ואם יש לו ספק ביום היארצייט, אם היום הוא או למחר, כתב בשו"ת חתם סופר (אר"ח סי' קסא) ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קצז) שיאמר קדיש בשני הימים, אלא שמספק אינו יכול לדחות אבלים אחרים, והוסיף החתם סופר (שם) שאם יש אחים במקום אחר היודעים את יום היארצייט, יתפלל הוא רק ביום הראשון, והגשר החיים (ח"א פ"ב אות יב) כתב שאם יש אבלים אחרים בשתי הימים, יחזיק היארצייט ביום הראשון [וראה מה שכתב החתם סופר שם (סי' קסב) לענין מי שידע יום היארצייט ושכחו, שעיקר חיובו ביום הראשון, אך אינו יכול לדחות אבלים אחרים].

ואם נפטר ב'בין השמשות', כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קנט) שכיון שביום השני ודאי היה מת, וביום הראשון ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי, ויש לקבוע היארצייט ביום השני, והגשר החיים (שם) כתב, שיחזיק היארצייט בשני הימים, ואם יש אבלים אחרים יחזיק היארצייט ביום הראשון.

ואם יודע באיזה חודש נפטר, אך אינו יודע באיזה יום, כתב החכמת אדם (כלל קעא סי"א) שיש להעמידו בחזקת חי עד היום האחרון של אותו חודש ויום זה יקבע ליארצייט. [וראה בליקוטי הערות על שו"ת חתם סופר הנ"ל, דברי הפוסקים שדנו אם חלוק החכמת אדם על שו"ת חתם סופר הנזכר].

[ביה"ל שם]

וְהוּא הֵדִין אֵם סָפֵק לוֹ אֵם מַת אָבִיו וְאָמוֹ, יְכוּל לומר קדיש מִסָּפֵק אֵם אֵינוֹ גּוֹזֵל לְאַחֲרֵיהֶם⁽³⁷⁾.

(37) אולם מי שספק לו אם אביו נפטר, ויש לאביו אשה, כתב האלף המגן (על המטה אפרים דיני קדיש יתום שער ד ס"ק י) בשם האחרונים [וכן הוא בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' קב וח"ב סי' קיד] שכיון שהדבר בספק, אין לו לומר קדיש יתום, שלא תבוא אשתו להינשא לאחר, וכן כתב הגשר החיים (ח"א פ"ל אות ט ס"ק יב) בשם הפוסקים. והוסיף האלף המגן (שם), שמ"מ נכון שילמד משניות ויתן צדקה בעבור נשמת אביו.

[ביה"ל שם]

כְּתִב הַסֵּגֶן-אֲבָרְהָם בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת נְמ"א, דָּאֵם אֵין לוֹ בָּן, נְאוּי לְתַן לְבָן-בְּנֵי קְדִישׁ, אֲךְ שְׂאָר הָאֲבָלִים יֵאמְרוּ שְׁנֵי קְדִישִׁים וְהוּא יֵאמַר קְדִישׁ אָתָד, וְהוֹלְכִים בְּזָה אָתָד הַמְּנַהֵג⁽³⁸⁾.

(38) ולענין בן בתו, כתב הגשר החיים (שם אות ח ס"ק ו) שנחלקו בזה הפוסקים (באר היטב ופתחי תשובה יו"ד סי' שעו ס"ק ז), ונפקא מינה לדין קדימה ביחס לשאר חיובים. ומ"מ, כתב הגשר החיים שם (אות י ס"ק ו) שכן הבן קודם לבן הבת, ודינם כדין הבן ובן הבן, שאם יש קדיש אחד בן הבן קודם, ואם יש כמה קדישים מקבל בן הבן שני קדישים, ובן הבת קדיש אחד.

ומי שאין לו צאצאים, כתב הגשר החיים שם (אות ח ס"ק ו) שיאמר אביו קדיש, ואם אין לו אב, יאמר את הקדיש אחיו או קרוב אחר.

הלכות תפלה סימן קלב

מקפידין (אגור ותשב"ץ ותשובת מהר"ל סי' סה.) (יב) וַיֵּשׁ לומר פטום הקטרת' (ו) [ו] (יג) עָרַב (יד) ובקר אחר התפלה, ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. (טו) ואומרים (ו) [ו] 'השיר שהלויים היו אומרים במקדש' (טז) שתרית לךד (טוה.) וַיֵּשׁ שכתבו

שערי תשובה

עין שם: [1] עָרַב, עבד"ט. ועין בשו"ת גיב סימן י' שהנשא בטור: אהה הוא שהקטירו כו' ואין שם השם א"א. והטעם שאומרים תחלה אין כאלהינו כו' לפי שהקטרת מעשרת לךב אומרים אין כאלהינו שלא יאמר כתי ועצם ידו כו', ועין אבודרקה, עכ"ל, וכ"כ מח"ב סימן מא בשם א"ח וְהַאֲבֹדְרָהֶם, ובק"א שם קַח שְׂבֹטֶיךָ שֶׁבִּנְתֹת שְׂפָרֵי מַהֲרֵשׁ ויטל בן מהר"ח מה שקבל מרבו הקאר", שבין בסדר הזמירות בין אחר תהלה לזרז בין קדם מנחה יאמר אהה הוא ה' אלהינו שהקטירו, וכ"כ באור צדיקים: גם מבאר בסדר המנוחות שאחר הקטרת בכל פעם יאמר ג"פ ה' צבאות כו' ולא יאמר ששום פסוק אחריו כ"א וְעָרַבָהּ, עין שם, ועין בשו"ת בית אפרים סימן ח' בנשא אחת שלשים או לשבעים שנה, ובדברי התוספות דפשוטות, ועין בתשובת הרלב"ח: [1] השיר. עבד"ט. ועין בשו"ת בית אפרים סימן ט מ"ש על דברי המג"א והפ"ח, ועין שו"ת שם יעקב סימן כג:

וערב אומר קדם תפלת מנחה אבל לא לאחר תפלת מעריב, דהא הקטרת (1) השיר שהלויים. מ"כ דמ"ש משנת השיר שהיו הלויים וכו' טעות הוא, דכוננת הטור לומר בכל יום שיר השנף לאותו יום, וכ"כ הרמב"ם בסדר התפלה וכ"כ הכנה"ג. ומ"א קח: ג"ל שכוננת הטור לומר המשנה ג"כ קרי לפטר מדר"ת, ע"ש, ומסיק דבשבת נוהגין לומר המשנה כמו שדפוס בכל הסדורים.

באור תלכה

אבל קדיש של תהלים או שיר של יום או של "מזמור שיר תנכת" הוא לאבלי י"ב חדש, וכן קדיש של פריסת שמע שעושין לפני הפתח. וכן שלשים עם יארצו, יאמר היארצו קדיש אהד ערבית, וכן שלשים שתרית ומנחה שני קדישים. ונאם היארצו לא בא לבית הנקנסת ערבית, יאמר קדיש ראשון שתרית, ואם יש הרבה יארצו, נדחה הבן שלשים מכל וכל. וכן שלשים דוחה ליום הפסקה שלא לומר רק קדיש אהד "א"ר וכנס"ן. ונאם הוא בן שלשים לאביו וכן י"ב חדש לאמו, אין לו רק הקדישים של בן שלשים, דזכרון אהד עולה לכאן ולכאן.⁽³²⁾ אבל אם יש כמה יארצו באפן שנדחה בן שלשים לגמרי, יש לו על-כ"פ פנים קדיש בקדישים של תהלים כשאר אבלי י"ב חדש (כנס"י סט"ו דלא כמ"א בשם מהר"ו, וכן עיקר). היארצו דוחה לאבלי י"ב חדש מכל התפלות והקדישים של חיוב מיום זה, והקדישים של תהלים ושיר של יום ושל "מזמור שיר תנכת" אין יכול לדחות להאבלים. וקדיש של "מזמור שיר ליום השבת" אם חל היארצו שלו ביום ו', בודאי אין לו חלק בהם.⁽³³⁾ ונאם חל היארצו בשבת, משמע מאלהי רבה דשנף היארצו, אף עתה נשמרבה המנהג שאין לארצו רק הקדיש של "צלינו" [פמ"ג], ובנקנסת יתקונאל משמע שישילו גורל האבלים היארצו, וכן בקדיש שאומרים אחר חמש מגלות או בקדיש דרבנן שאומרים אחר "בפה מרליקין", אם יש שני אבלים שרים, כגון של שכעה או של שלשים או י"ב חדש או של יארצו, ישילו גורל ביניהם, ומי ששעה הגורל עליו לומר ערבית, יש לשני קדיש אהד שתרית בלי גורל, ועל הקדיש השלישי ישילו גורל [וכן] אם יש הרבה, גם-כן ישילו גורל, ומי שיאמר ערבית מחמת הגורל לא ינח בגורל עד שיאמרו השאר אבלים כל אהד קדיש אהד, וכןשחזור חלילה ישילו כלם גורל יחדו מתדש]. וכל זה מורי באין וכולין להתפלל לפני העמוד, אבל אם יכלוין שניהם להתפלל לפני העמוד ושניהם אבלים להתקבל.⁽³⁴⁾ ישילו ביניהם גורל באפן זה, שאהד יתפלל עד אשרי ויבא לציון ותשני יתפלל אשרי ויבא לציון; ונאם האהד אינו יכול להתפלל ותשני יכול להתפלל, מכל מקום לא הפסידו נכותו בקדישים.

זה שהתפלל כיון שהשני אינו יכול להתפלל; וכן אם אהד מרצה להקהל ותשני אינו מרצה, הוי כמו שאינו יכול להתפלל. שנים שיש להם יארצו, ואהד רוצה להשכים לדרנף למחר, ואמר לו: תן לי עתה הקדיש של ערבית וטל אהה למחר, ותשני אומר: לא פי אלא נפיל גורל, הדין עם השני, דיכול לומר אני רוצה להקדים עצמי למצוה. אם יש כמה יארצו ותשילו גורל, וזהו להשכים שנים שרים, ואינו הראשון וזה והאחרים יתילו גורל כלם, אף זה ששנה לו כל היארצו; אפנים אם אהד היה לו מנן גורל שעולה לו מנן גורל, ואחריו גורל, ונאם הראשון וזה והאחרים יתילו גורל כלם, אף זה ששנה לו אות פחות משנים אלו, ולא וכה רק הראשון. מי ששנה יארצו ולא היה יכול לומר קדיש, כגון ששנה בדרנף.⁽³⁵⁾ או שלא הגיע לו קדיש, יכול לומר קדיש בתפלת ערבית של אחר יום היארצו. מי ששנה יום מית אביו ואפו, ויבחר לו יום אהד פשנה שיאמר בו קדיש.⁽³⁶⁾ וכלכד שלא ישיג נכות אחרים בקדישים. והוא הדין אם טפל לו אם מת אביו ואמו, יכול לומר קדיש מספק אם אינו גורל לאחרים.⁽³⁷⁾ מי שהוא מתפלל בבית הנקנסת או בבית המדרש תמיד, אם בא לומר קדיש בבית הנקנסת אהרת, האבלים שבשם וכולים לדחותו ואפלו אם הוא בתוך שכעה, דגבע מאוד, כי אין לו מקום להתפלל וזה יש לו מקום להתפלל. כשני בבית הנקנסת אחים שאומרים קדיש אחר אביהם או אפם, ויש עוד אבל אהד שהוא יחיד לאביו, או יחלקו פלם בגורל יחד, ולא תשכיבן אותן תאחים בני איש אהד קדיש אהד, כי כלם יחביב לומר קדיש בשביל כבוד אב ואם. כתב המגן אברהם בשם תשובת רמ"א, דאם אין לו בן, ראוי לתן לךב-בנו קדיש, אף שאר האבלים יאמרו שני קדישים והוא יאמר קדיש אהד, והולכים בזה אחר המנהג.⁽³⁸⁾

שער הציון

(ט) מגן אברהם: (י) מגן אברהם: (יא) מגן אברהם:

באר היטב

בזרז למחות. אורח אהד שאמר קדיש א' באינו בהכ"נ, אין לו עוד קדיש בכל בהכ"נ של קהלה זו עד ל' יום. כל זה העליתי מדברי פוסקים ראשונים ואחרונים, ועין בנקנסת יתקונאל סוף חלק י"ד. ונעין בספר אליה רבה דהביא כמה דינים ושו"ת בענינים האלו: (1) עָרַב ובקר אחר התפלה. הקשה הט"ו, דאיחא בש"ס: אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטרת בלכד, והתפלה כנגד תמיד הקננים, א"כ היה לנו להקדים פטום הקטרת קדם לתפלת י"ח, ע"ש שהעלה: ועפ"ז נהגתי בעצמי לומר פטום הקטרת קדם ברוח שאמר, ע"כ. והמ"א הקשה: למה אנו אומרים אותה אחר מוסף והלא הקטרת קדמה למוספין לכו"ע; ומישב דאפשר דכוננתו לפטר מתוך ד"ת, ע"ש. ובשול"ה כתב לאמרה בשתרית קדם התפלה ואחר התפלה,

ובערב אומר קדם תפלת מנחה אבל לא לאחר תפלת מעריב, דהא הקטרת (1) השיר שהלויים. מ"כ דמ"ש משנת השיר שהיו הלויים וכו' טעות הוא, דכוננת הטור לומר המשנה ג"כ קרי לפטר מדר"ת, ע"ש, ומסיק דבשבת נוהגין לומר המשנה כמו שדפוס בכל הסדורים.

משנה ברורה

וכו'. רוצה לומר, דנאקא כשהוא משער שלא יקפידו על זה. ומסתברא דכל זה הוא לענין קדיש יתום, מפני שקדיש זה מיוחד ליתומים, אבל להתפלל לפני העמוד או לפרס על שמע אין לו לחש כלל שמה יקפידו על זה.⁽²⁹⁾ (יב) וַיֵּשׁ לומר וכו'. מפני שהקטרת היו מקטירין פעמים בכל יום כמו שכתוב בתורה: (יג) עָרַב. הינו (ט) אחר תפלת מנחה או קדם לה, והקטרת לא היו מקטירין בלילה: (יד) ובקר אחר התפלה. וצריך עיון, למה אנו אומרים אותה בשבת ויום טוב אחר מוסף, (ו) והלא הקטרת קודמת למוספין לכלי עלמא והיא שיקא לקרבן תמיד? ואפשר דכוננתו לפטר מתוך דכרי-תורה. ובכתבים איתא שהטעם, להקריב הקלפות. ובשול"ה כתב לאמרו קדם תפלה ואחריה: (טו) ואומרים השיר וכו'. עין במגן אברהם שמוסיק דכוננת הרמ"א לומר בכל יום השיר השנף לאותו יום.⁽³¹⁾ (דהינו שפיוס א' היו הלויים מזוררים "לזרז מזמור לה' הארץ ומלואה" וגו' עד סוף המזמור, וכן בכל יום המזמור השנף לו), אבל אין כוננתו שיאמרו משנת השיר שהיו הלויים אומרים וכו', אכן [בשבת] נוהגין העולם לומר משנה זו אחר "פטום הקטרת" כמו שדפוס בסדורים: (טז) שתרית לךד. אף דבמקדש היו אומרים שירה על נסכי הין גם על תמיד של בין הערבים, (יז) אכן שפמה פעמים היו הכהנים טרודין והיו מביאים הנסכים של בין הערבים בלילה, ובלילה אין אומרים שירה, לפיכך נוהגין לומר השיר בשתרית לךד. ואינו מזמור נוהגין לומר ביום טוב לשיר של יום, יבאר אם ירצה השם

זה שהתפלל כיון שהשני אינו יכול להתפלל; וכן אם אהד מרצה להקהל ותשני אינו מרצה, הוי כמו שאינו יכול להתפלל. שנים שיש להם יארצו, ואהד רוצה להשכים לדרנף למחר, ואמר לו: תן לי עתה הקדיש של ערבית וטל אהה למחר, ותשני אומר: לא פי אלא נפיל גורל, הדין עם השני, דיכול לומר אני רוצה להקדים עצמי למצוה. אם יש כמה יארצו ותשילו גורל, וזהו להשכים שנים שרים, ואינו הראשון וזה והאחרים יתילו גורל כלם, אף זה ששנה לו אות פחות משנים אלו, ולא וכה רק הראשון. מי ששנה יארצו ולא היה יכול לומר קדיש, כגון ששנה בדרנף.⁽³⁵⁾ או שלא הגיע לו קדיש, יכול לומר קדיש בתפלת ערבית של אחר יום היארצו. מי ששנה יום מית אביו ואפו, ויבחר לו יום אהד פשנה שיאמר בו קדיש.⁽³⁶⁾ וכלכד שלא ישיג נכות אחרים בקדישים. והוא הדין אם טפל לו אם מת אביו ואמו, יכול לומר קדיש מספק אם אינו גורל לאחרים.⁽³⁷⁾ מי שהוא מתפלל בבית הנקנסת או בבית המדרש תמיד, אם בא לומר קדיש בבית הנקנסת אהרת, האבלים שבשם וכולים לדחותו ואפלו אם הוא בתוך שכעה, דגבע מאוד, כי אין לו מקום להתפלל וזה יש לו מקום להתפלל. כשני בבית הנקנסת אחים שאומרים קדיש אחר אביהם או אפם, ויש עוד אבל אהד שהוא יחיד לאביו, או יחלקו פלם בגורל יחד, ולא תשכיבן אותן תאחים בני איש אהד קדיש אהד, כי כלם יחביב לומר קדיש בשביל כבוד אב ואם. כתב המגן אברהם בשם תשובת רמ"א, דאם אין לו בן, ראוי לתן לךב-בנו קדיש, אף שאר האבלים יאמרו שני קדישים והוא יאמר קדיש אהד, והולכים בזה אחר המנהג.⁽³⁸⁾

הַלְכוּת הַתְּפִלָּה סִימָן קָלָב קָלָג קָלָד

ביאורים ומוספים

44) ובזמנינו, כתב הגשר החיים (שם הע' 31) שהמנהג שאורח דינו כתושב, ומחלקים את הקדישים בשווה.

45) ובטעם הדבר כתב הלבוש (ד"ה והא), שמאחר שאין מנהג מבורר בזה, עדיף להשוות אורח לתושב, וכמו שהחשיבה תורה גר כאזרח, שנאמר (ויקרא כד כב) 'משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח' וגו'.

סימן קלג

דין 'ברכו' בשבת

[משנ"ב ס"ק א]

יש א"ת יחידים שפאו אחר 'ברכו' ולא שקעו 'ברכו'.

1) ומטעם זה, הורה החזו"א (ארוחות רבנו ח"א עמ' ע) שיש לאומר בסוף התפילה ממש, כדי לאחר כמה שאפשר, ולכן נהג בחדש אלול לומר 'ברכו' אחרי 'לדוד ה' אורי וישעי', אכן בלוח ארץ ישראל כתב שהמנהג לומר 'לדוד ה' אחר 'ברכו'.

ובמקום שנהגו לומר ברכו אחר קדיש בתרא, כתב לעיל (בהקדמה לסי' סט) שאף אם שמעו כולם ברכו בתחילת התפילה, אין לבטל מנהגם מפני המחלוקת, אבל במקום שאין לחוש למחלוקת, לא יאמר השי"ץ ברכו, אלא אם כן אחד המתפללים לא שמע כלל ברכו באותו יום.

[משנ"ב ס"ק ב]

מקל מקום מסתמא כפר שמע 'ברכו' מהעולים לתורה.

2) ומטעם זה כתב הגרי"מ טקוצ'ניסקי (בספרו ארץ ישראל ח"א סי' א אות ב ס"ק ב) שנהגים בארץ ישראל שבימי שני וחמישי וכן בשאר הימים שיש בהם קריאת התורה וכבר שמעו הציבור ברכו, שאין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא.

סימן קלד

סדר 'הוא רחום' והגפנת התורה

[משנ"ב ס"ק א]

י"ג מדות של נחמים ונדויו.

1) ואם מנהגו שלא לומר י"ג מידות וידויו, ומתפלל בבית הכנסת שנהגים לאומרם, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פט) שלא ישנה ממנהגם, ויאמר עמהם.

ואם מנהגו לאומרם, ומתפלל בבית הכנסת שאין נוהגים לאומרם, כתב בשו"ת אגרות משה (שם ח"ד סי' לד) שיאמר הידיו באופן שאינו ניכר לאחרים ובלי להכות על הלב, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ט תשובה א) שיאמר הידיו בישיבה ובלא הכאה על הלב, וכן דעת הגרי"י קניבסקי (ארוחות רבינו ח"א עמ' סח, שם) שו"ת משיב דבר, אולם י"ג מידות, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שאינו יכול לומר כיון שאין עמו מנין, אמנם אם אומרם דרך קריאה כלומד בתורה [ולא דרך תחינה ובקשה], כתב שם (יו"ד ח"ג סוף סי' כא) שישלים את הפסוק עד סופו עד תיבת 'רַבְעִים', וכן כתב בשו"ת אור לציון (שם) שיאמרם בטעמים, ויסיים את הפסוק 'ונקה לא ינקה' וגו' [וראה שם לענין י"ג מידות שמוסיפים בשני וחמישי למנהג הספרדים]. ומאידך, הפתח הדביר (סי' נא ס"ק ו) כתב שאינו צריך להשלים הפסוק אם אמרם בטעמים ועיקר כוונתו לעורר רחמים.

והשומע י"ג מידות מהציבור ואינו מתפלל עמהם, כתב בשו"ת

[משנ"ב ס"ק טז]

יבאר אם ירצה השם לקמן בהלכות יום-טוב³⁹.

39) ענין זה לא נתבאר במשנ"ב ובביה"ל בהלכות יום טוב. והמג"א (ס"ק ד) כתב שיש מקומות שאומרים מזמורים ביום טוב על פי מסכת סופרים (פי"ח ה"ב), אבל אין אלו המזמורים שהיו אומרים בבית המקדש. וראה בספר מעשה רב (אות קנז), שהביא את כל המזמורים שאומרים בימי חג ומועד.

[משנ"ב ס"ק יז]

שקא ידלג⁴⁰.

40) ומטעם זה ביאר בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' יב), שנדפס בסידורים לפני אמירת פיוטם הקטורת "אתה תקום תרחם ציון" וכו', ואילו בתפילת שבת הנוסח הוא "אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך" וכו', כי בזמנם לא אמרו פיוטם הקטורת בימות החול, ולכן התפללו "אתה תקום תרחם ציון" ואז נוכל להקטיר קטורת.

[משנ"ב ס"ק יח]

דבמקדש נמי לשקמרו העבודה היו משתחוין ויוצאין⁴¹.

41) וכמו ששינו במשנה (תמיד פ"ו מ"א-ג) בסיום כל עבודה "והשתחוה ויצא".

[ביה"ל קנטרס "אמרו קדישין"]

אין להאכל להתפלל לפני העמוד⁴² וכו', דאין להשכיר זכיה במקום האבלי⁴³. ועתה נבאר קצת מדיני תושב ואורח⁴⁴ וכו', שניהם שוין ויחלקו בגולג⁴⁵.

42) ובטעם הדבר, כתב בשו"ת מהר"ל (סי' כב) שמכיון שהקהל שרוי בשמחה אין ראוי שיתפלל לפניהם אבל. ובהגהות מנהגים לרבינו אייוק מטרנא (יום כיפור אות קנה) כתב, שהטעם הוא משום שהניגונים שמנגנים בשבת ויום טוב משמחים את האבל. ולפי דבריו, דוקא בימים שמנגנים בהם אין לאבל להתפלל לפני העמוד, אבל בפורים קטן ובערב פסח רשאי הוא להתפלל, כיון שלא שייך טעם זה. מסתימת לשון הביה"ל משמע שאינו מתפלל כלל לפני העמוד, וכן הורה הגרי"מ פיינשטיין (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תמג) שלא יתפלל גם מנחה וערבית, וכן כתב הגרי"ח קניבסקי (אור ישראל [דרדק] עמ' רעו) וכן כתב בשו"ת יד סופר (סי' לו אות ג) שזקנו בעל הכתב סופר לא נתן לאבל להתפלל גם מנחה וערבית, ובשו"ת דברי משה (לגרי"מ הלבשרטם סי' פד) כתב, שמנהג חסידים שבתפילת שחרית אין האבל מתפלל כלל, ובתפילת מנחה וערבית תלוי במנהגים. אמנם במשנ"ב לקמן (סי' תקפא ס"ק ז) כתב שמוותר לו להתפלל שחרית, אלא שאחרי יתפלל הלל. ובשם החיי אדם כתב, שכמוזמה שהגרי"א לא היה מניח לאבל להתפלל לפני העמוד אפילו שחרית.

ולענין להתפלל מנחה וערבית לפני העמוד בימי החנוכה, שהם ימים שאומרים בהם הלל, כתב במשנ"ב לקמן (סי' תרעא ס"ק מד ותרגפ ס"ק א) שרשאי האבל להתפלל.

ובמנחה ובערבית של חול המועד, כתב הפמ"ג (הובא במשנ"ב סי' תרעא שם) שלפעמים מנע מהאבל מלעבור לפני התיבה, משום שהוא כיום טוב.

43) ומשמע מדבריו שלעולם אין לשכיר זכיה במקום האבליים, ובאליה רבה (ס"ק ט) כתב שכשבן המת שכר אחד במקומו, נכנס הוא תחת הבן שכן 'שלוחו של אדם כמותו', והניח בצ"ע. והמטה אפרים (דיני קדיש יתום שער ד ס"ט) כתב שנראה לפשר שיאמר